

УДК 355.02:32

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v054.2025.28>**П. Л. Лисянський***доктор філософії з політичних наук,
докторант Інституту політичних і етнонаціональних досліджень
імені І. Ф. Кураса
Національної академії наук України***В. А. Ястребова***доктор філософії з політичних наук***А. Р. Саліхов***аспірант кафедри політичних теорій
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПОЛІТИЧНА ПОВЕДІНКА ПІД ТИСКОМ: ЯК КОГНІТИВНІ АТАКИ ФОРМУЮТЬ МАСОВУ СВІДОМІСТЬ

Вступ. У сучасну епоху інформаційного суспільства політичні процеси все частіше зазнають впливу не лише з боку традиційних засобів масової комунікації, а й через цілеспрямовані інформаційно-психологічні втручання, відомі як когнітивні атаки. Зростання ролі цифрових платформ, алгоритмів соціальних мереж та штучного інтелекту створює сприятливе середовище для маніпуляції масовою свідомістю, особливо в умовах політичної поляризації та кризи довіри до інституцій. Це явище набуває особливої актуальності в державах пострадянського простору, де перехідні демократії виявляються вразливими до зовнішніх впливів. Авторитарні режими дедалі активніше використовують когнітивну війну як інструмент гібридної агресії, спрямованої на підірив демократичного порядку, делегітимацію виборчих процесів, послаблення громадянської активності та просування авторитарних наративів. У цьому контексті когнітивні атаки постають не лише як форма інформаційної війни, але як інструмент стратегічного впливу на політичну поведінку громадян. Незважаючи на зростаючий інтерес до цієї проблематики, наукова література все ще недостатньо висвітлює механізми впливу когнітивних атак у контексті пострадянських демократій. Таким чином, актуальність дослідження полягає в необхідності глибшого теоретичного та практичного осмислення феномену когнітивного впливу як загрози демократичному розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням, пов'язаним з вивченням політичної поведінки та психологічного впливу, а також когнітивних атак займалися такі науковці як Максименко С., Деркач Л., Скакальська І., Буров Ю., Стрельбицький М., Гринь М., Почепцов Г., Лисянський П. Серед іноземних авторів до про-

блем когнітивного впливу звертаються Bernard Claverie, François Du Cluze, K. Drmotová, L. Kutěj, Gillis A. S., Bernstein C. та інші.

Постановка проблеми. У сучасних умовах стрімкої цифровізації інформаційного простору демократичні держави все частіше стикаються з викликами, пов'язаними з цілеспрямованим когнітивним впливом на масову свідомість. Особливо вразливими до таких впливів є країни пострадянського простору, де процеси демократичного транзиту ще не набули остаточної стійкості, а рівень політичної культури й інформаційної грамотності населення залишається неоднорідним. Когнітивна війна, як форма гібридної агресії, спрямована на зміну переконань, ставлень і поведінки громадян без застосування фізичної сили. Вона дозволяє авторитарним режимам реалізовувати власні геополітичні інтереси шляхом делегітимації демократичних інституцій, маніпуляції виборчим процесом і підризу довіри до ліберальних цінностей. Водночас наукова спільнота ще не сформувала єдиного уявлення про сутність, структуру й механізми когнітивного впливу, особливо в контексті пострадянських країн. Актуальність проблеми посилюється тим, що когнітивні атаки мають латентний характер, а їхні наслідки проявляються лише з часом у вигляді політичної апатії, соціального розколу або навіть трансформації режиму. Це створює серйозні труднощі для розпізнавання та протидії таким впливам на рівні державної політики та безпеки.

Актуальність дослідження зумовлена посиленням загроз для демократичних суспільств, пов'язаних із поширенням когнітивної війни як інструменту стратегічного впливу з боку авторитарних режимів. У контексті гібридної агресії, що все активніше проявляється в інформаційному просторі, особливої уваги набуває проблема

захисту масової політичної свідомості від зовнішніх маніпулятивних втручань. Країни пострадянського простору, які перебувають на етапі становлення демократичних інститутів, виявляються особливо вразливими до таких впливів через наявність політичної нестабільності, слабких інформаційних бар'єрів та дефіциту критичного мислення у значної частини населення. Незважаючи на зростання кількості публікацій, присвячених інформаційним загрозам, тема когнітивних атак залишається недостатньо розробленою в українському науковому дискурсі, особливо в контексті їхнього впливу на політичну поведінку. Існує потреба в системному аналізі цього феномену з міждисциплінарної перспективи, що дозволить виявити його структуру, механізми дії та довгострокові наслідки. Це дослідження покликане не лише заповнити існуючу наукову прогалину, але й сприяти формуванню практичних рекомендацій для державної політики у сфері когнітивної безпеки.

Метою статті є виявлення та теоретичне осмислення когнітивних атак як інструменту стратегічного впливу авторитарних режимів на масову політичну свідомість у країнах пострадянського простору, а також аналіз їхньої ролі у підриві демократичних процесів та трансформації політичної поведінки населення.

Виклад основного матеріалу. Когнітивну війну в контексті національного простору можна інтерпретувати на двох основних рівнях. Перший – це зовнішній вимір, що охоплює боротьбу за смисли із ворожими акторами, зокрема з боку таких агресивних країн, як терористична росія. Другий – внутрішньодержавний, який стосується формування політичної ідентичності, укорінення національної ідеології, а також становлення політичної культури та уявлень громадян про політичну реальність. У випадку України інформаційно-когнітивна війна має за мету не лише зруйнувати зовнішній імідж держави на міжнародній арені, а й спровокувати внутрішню дестабілізацію. Досягається це через посів сумнівів, конструювання суперечливих наративів, нав'язування протилежних поглядів, стимулювання поляризації та радикалізації різних суспільно-політичних груп. Така тактика спрямована на ослаблення соціальної єдності, підрив довіри до інституцій влади та створення умов для зростання внутрішніх конфліктів. Інформаційна війна впливає не тільки на особистісне сприйняття дійсності, але й у великому сенсі конструє політичну реальність [1, с. 306]. Проте сучасні інформаційні війни виходять за межі класичних пропагандистських методів, набуваючи форми когнітивної та ментальної війни [2, с. 66]. У межах когнітивної війни, що розглядається як складова сучасної

гібридної агресії, когнітивні атаки виступають цілеспрямованим інструментом стратегічного впливу на політичну поведінку населення. Вони реалізуються у вигляді багаторівневих інформаційно-психологічних операцій, спрямованих на спотворення раціонального мислення, підрив політичної свідомості та трансформацію соціально-політичних орієнтацій громадян.

У структурному плані когнітивні атаки можна умовно поділити на декілька взаємопов'язаних етапів:

Перший етап – інформаційне проникнення, який полягає у виявленні вразливих соціальних груп та каналів комунікації для подальшого поширення маніпулятивного контенту. Основними засобами є цифрові платформи, соціальні мережі, месенджери та вплив через інформаційних агентів (інфлюенсерів, псевдоекспертів, медійні ресурси сумнівного походження).

Другий етап – спотворення фактів і контексту, що включає навмисне викривлення або фрагментарну подачу інформації, а також перенесення акцентів із реальних загроз на вигадані або перебільшені. Це створює інформаційний фон, у якому громадянин втрачає здатність до критичного осмислення подій.

Третій етап – конструювання фальшивих наративів, які постають у вигляді цілісних, але неправдивих інформаційних сюжетів. Вони можуть стосуватися делегітимації державної влади, дискредитації демократичних інститутів, формування образу ворога або ілюзорної «альтернативи» в особі авторитарного порядку.

Четвертий етап – емоційне зараження, орієнтоване на виклик у масовій аудиторії сильних афективних реакцій: страху, гніву, розчарування, ненависті. Через активацію емоційних механізмів значно підвищується вразливість до когнітивного впливу та знижується здатність до логічного аналізу ситуації.

П'ятий етап – формування викривленої реальності, який завершує когнітивну атаку створенням паралельного інформаційного простору, де домінують спотворені або повністю вигадані уявлення про політичну ситуацію. Це унеможливорює формування обґрунтованої громадянської позиції та сприяє некритичному сприйняттю антидемократичних ідей.

Сукупна дія описаних етапів призводить до істотної зміни політичної поведінки: зниження рівня участі у виборчих процесах, зростання політичного цинізму, радикалізації поглядів або, навпаки, формування пасивного електорату, схильного до політичної апатії. Усе це створює передумови для делегітимації демократичного ладу та посилення позицій авторитарних сил як усередині країни, так і ззовні.

Аналізуючи структуру когнітивних атак, варто підкреслити, що їхня кінцева мета значно виходить за межі короткотермінових інформаційних маніпуляцій. Інформаційно-когнітивна війна становить не менш серйозну загрозу, ніж традиційна фізична агресія, оскільки спрямована не на фізичне знищення противника, а на завоювання його свідомості, переосмислення ним власної ідентичності та дезорієнтацію у сприйнятті політичної реальності. Йдеться про системну роботу з перекодування світоглядної матриці суспільства шляхом нав'язування нових, часто ворожих до демократичних цінностей, наративів. Особливу небезпеку когнітивна війна становить тим, що вона може бути спрямована як на широкі маси населення, так і на вузькі цільові групи – політичну еліту, інтелігенцію або зовнішньополітичні кола інших держав. Її інструментарій охоплює публічну дипломатію, пропаганду, інформаційно-психологічні спецоперації, підрив політичної волі, інтервенцію в інформаційний ландшафт через культуру, засоби масової інформації або соціальні мережі. Усі ці дії мають на меті не лише змінити поведінку, а й трансформувати саме розуміння того, що є правдою, а що – маніпуляцією. Когнітивна війна є не просто сукупністю тактик – вона є боротьбою за право формувати домінуючі наративи у суспільстві та світі. Та сторона, що здобуває перевагу в інформаційному конфлікті, фактично отримує можливість нав'язувати свою версію подій, інтерпретувати хід війни, визначати «героїв» і «ворогів» у масовій свідомості. Це робить контроль над інформаційною сферою стратегічно важливим фактором у конфліктах нового типу, де поле бою – це розум і переконання людини. На думку П. Сінгера, соціальні мережі формують нову інформаційну реальність, яка імітує дійсність настільки переконливо, що межа між фактом і симулякром стає майже невловимою. У цьому трансформованому середовищі кожна подія або реакція – політична, суспільна чи інституційна – миттєво стає надбанням глобального інформаційного простору. Особливість цієї «онлайн-реальності» полягає в тому, що тепер майже весь світ стає свідком того, як ми реагуємо на виклики: чи приймаємо загрозу, чи уникаємо її; чи демонструє політична еліта рішучість, чи виявляє слабкість [3, с. 21]. Варто зазначити, що соціальні мережі та інтелектуальні цифрові системи, зокрема засновані на штучному інтелекті, дедалі частіше розглядаються як чинники, що здатні послаблювати когнітивні здібності людини. Завдяки надмірному потоку інформації, алгоритмічній фільтрації контенту та маніпулятивному структуруванню новинного середовища, такі технології не лише впливають на сприйняття, а й поступово знижують здатність до самостійного

критичного мислення [4, с. 4]. У своїх дослідженнях Г. Почепцов підкреслює, що сучасне суспільство існує в умовах панування пропагандистських міфів, які формуються на основі домінуючої в державі ідеології. Саме вона визначає базову картину світу, з якої громадяни черпають знання про те, хто є «ворогом», а хто – «другом» [5]. За його спостереженнями, системне створення образу умовного зовнішнього ворога чи іноземного «агента» за допомогою пропагандистських наративів виконує функцію своєрідного «ідеологічного щеплення». Це дозволяє державі значно спростити подальше маніпулятивне впливання на масову свідомість. Особливої уваги заслуговує те, що, незважаючи на високу ефективність у конструюванні політичної реальності, такі інструменти як пропаганда, дезінформація та інші елементи інформаційно-когнітивної війни, за своєю природою залишаються досить простими за механізмами дії. Їхній успіх зумовлений не складністю, а системністю, повторюваністю та здатністю адаптуватися до інформаційного контексту цільової аудиторії.

У контексті сучасної геополітичної конфронтації, когнітивна війна стає пріоритетним напрямом діяльності авторитарних держав, зокрема Російської Федерації та Китайської Народної Республіки. Ці країни створили розгалужену систему наукових, аналітичних та військових інституцій, які здійснюють системну розробку стратегій когнітивного впливу, спрямованих як на зовнішні, так і на внутрішні цільові аудиторії. Такі впливи є елементами гібридної агресії та мають на меті трансформацію політичної поведінки населення, послаблення демократичних режимів та утвердження власних ідеологічних наративів. У Росії до провідних структур, що спеціалізуються на когнітивному впливі, належить Російський інститут стратегічних досліджень (РИСД), який функціонує під безпосереднім контролем Адміністрації Президента РФ. Його аналітична діяльність орієнтована на розробку сценаріїв інформаційно-психологічних впливів на суспільства країн з демократичним устроєм. Дослідження у сфері військових технологій та інформаційної безпеки також проводяться Центром аналізу стратегій і технологій (ЦАСТ), який взаємодіє з ключовими силовими структурами держави. Крім того, у рамках діяльності збройних сил Росії здійснюються системні інформаційно-психологічні операції, зокрема із застосуванням цифрових платформ, бот-мереж і дезінформаційних кампаній.

У Китаї центральним науковим осередком у сфері когнітивної війни є Академія військових наук Народно-визвольної армії КНР. Цей інститут інтегрує дослідження в галузі психологічного впливу, штучного інтелекту, нейропсихології та стратегічних комунікацій. Університет інформа-

ційної інженерії НВАК виконує функції навчально-дослідницької платформи, яка спеціалізується на розробці технологій ведення інформаційної війни, у тому числі з елементами когнітивного впливу. Крім того, важливу роль у формуванні зовнішньополітичного дискурсу відіграє Китайський інститут сучасних міжнародних відносин (CICIR), що діє під егідою Міністерства державної безпеки та займається аналізом інструментів впливу на політичну поведінку за кордоном. Таким чином, інституціоналізація когнітивного впливу у стратегічних доктринах Росії та Китаю є свідченням зростаючого значення інформаційної та когнітивної сфер як полів сучасного протистояння. Вивчення діяльності таких інституцій є важливим елементом для розуміння природи загроз демократичному устрою та розробки дієвих механізмів протидії.

Термін «когнітивна війна» у його сучасному розумінні вперше почав активно використовуватися у США приблизно з 2017 року. Він застосовується для позначення сукупності стратегій, за допомогою яких держава або впливова недержавна група намагається цілеспрямовано маніпулювати когнітивними процесами противника або населення з метою їх ослаблення, підкорення чи знищення. Основною метою таких впливів є не лише інформаційне спотворення, а трансформація самого процесу сприйняття реальності – у спосіб, що унеможливує самостійне критичне мислення, руйнує систему моральних координат і створює сприятливі умови для прийняття рішень, вигідних агресору [6]. Когнітивні атаки стають ключовим інструментом не лише зовнішньої дестабілізації, але й внутрішньої трансформації політичної поведінки населення. Йдеться про системну маніпуляцію базовими когнітивними механізмами – сприйняттям, пам'яттю, емоціями, увагою та моральними орієнтирами – з метою формування нових моделей реакції, ідентичності та політичної лояльності. Російська Федерація та Китайська Народна Республіка виступають як яскраві приклади держав, які впровадили цілісні системи когнітивного впливу на внутрішню й зовнішню аудиторію, використовуючи широкий спектр інформаційних, культурних, освітніх, релігійних та технологічних засобів. У випадку Росії когнітивні атаки спрямовані на формування альтернативної реальності, в якій агресія представлена як оборона, а війна – як справедливість. Одним із центральних кейсів є теза «вісім років бомбардували Донбас», яка стала ментальним конструктом, що виправдовує широкомасштабне вторгнення в Україну. Цей меседж багаторазово транслюється через телебачення, соцмережі, Telegram-канали, відеоблоги та меметичний контент. Його когнітивна ефективність полягає

у створенні фальшивої логіки причинно-наслідкових зв'язків, яка апелює до страху, співчуття та гніву – ключових емоцій, що блокують критичне мислення. Ще одним прикладом є системна кампанія з делегітимації української державності на територіях ОРДЛО, яка проводилася під гаслами «Київ зрадив Донбас». Ця когнітивна атака реалізовувалася через підконтрольні медіа, освітні програми та інформаційне середовище з фільтрацією будь-яких проукраїнських джерел. Внаслідок цього в масовій свідомості формувалася відчуженість і переконання у власній «окремішності» від решти України. Окрему роль відіграє мілітаризація дитячої свідомості через участь у проєктах типу «Юнармія» та впровадження у шкільну освіту предметів на кшталт «Основы безопасности и защиты Родины». Тут має місце класична технологія перетворення соціалізації на інструмент ідеологізації. Дитина через ритуали, стройові вправи, героїко-патріотичні наративи отримує чіткий каркас поведінкової моделі, в якій головною чеснотою є лояльність до держави, готовність до війни та сприйняття зовнішнього світу як джерела загроз. Потужним інструментом впливу є також поєднання розважального ідеологізованого контенту – зокрема в TikTok, Telegram, YouTube – з нормалізацією воєнної повсякденності. Наприклад, відео з танцями дівчат на тлі бронетехніки, вайни про «героїчних» мобілізованих, або ролики, де діти грають у «Z-визволителів», спрямовані не стільки на інформування, скільки на зараження емоцією через естетизацію насильства. У результаті виникає глибока десенсибілізація до війни, яка перестає викликати шок або протест. Іншим вектором є інверсія моральних і правових понять: «демілітаризація» у кремлівських наративах означає окупацію, «миротворчість» – ракетні удари, «гуманітарна допомога» – депортацію. Це класичний приклад семантичної атаки, спрямованої на порушення здатності до морального оцінювання ситуації. У такій парадигмі все, що робить РФ, апіорі «правильно», навіть якщо йдеться про злочини проти людяності.

Подібну системність демонструє й Китайська Народна Республіка. Внутрішній контроль над свідомістю реалізується через концепт «гармонійного суспільства», який на рівні риторики асоціюється з порядком, але на практиці виправдовує масове спостереження, цензуру та політичні репресії. Когнітивний ефект полягає у тому, що самі громадяни починають вважати обмеження своїх свобод необхідною умовою стабільності. Особливо вразливим до когнітивного впливу став молодіжний сегмент. Через платформу TikTok, яка перебуває під контролем китайської компанії ByteDance, здійснюється приховане формування політичної апатії та ізоляціоністських

настроїв у молоді за межами Китаю. Алгоритми платформи штучно просувають розважальний контент і знижують видимість тем, пов'язаних із правами людини, критикою авторитаризму або міжнародною безпекою. Це сприяє фрагментації уваги, руйнуванню складних політичних зв'язків і зменшенню інтересу до демократії. Класичним прикладом зовнішньої когнітивної атаки з боку КНР є кампанія проти Тайваню. У китайських та міжнародних інформаційних ресурсах систематично просувається меседж, що Тайвань – це «внутрішня справа Китаю», що тайванська демократія – хаотична, а «повернення острова» є історично неминучим. Тут задіюється інструмент штучного консенсусу: тисячі бот-акаунтів, оплачувані коментатори (так звана «армія 50 центів»), псевдодослідження, симулятивні опитування громадської думки – усе це створює ілюзію повної підтримки політики Пекіна. Не менш показовою була кампанія дезінформації під час пандемії COVID-19, коли китайські пропагандистські джерела поширювали тези про нібито «біологічну зброю США» або змову західних корпорацій. Ці меседжі швидко інтегрувалися в антисистемні західні рухи (антивакцинаторів, змовників), створюючи синтетичну мережу когнітивного впливу, що розмиває відчуття правди. Системним інструментом «м'якої сили» КНР є інститути Конфуція, які під виглядом культурної дипломатії просувають позитивний образ авторитарної держави, приховують інформацію про репресії в Сінцзяні, Гонконгу, Тибеті. Через доступ до освітніх програм, фінансування і співпрацю з університетами КНР формує прихильне інтелектуальне середовище в країнах-партнерах, що надалі впливає на політичні симпатії й вибір. Когнітивні атаки як у російському, так і в китайському виконанні є багаторівневими, цілеспрямованими і вмонтованими в усі сфери суспільного життя. Їхня мета – не просто маніпулювати фактами, а змінити саму здатність людини до морального судження, політичної участі й опору. У результаті формуються поведінкові патерни, що орієнтовані не на критичне мислення, а на повторення, адаптацію до насильства, лояльність до сили. В умовах авторитарної трансформації такі атаки виступають не супутником, а фундаментом нових політичних режимів.

У сучасних умовах неможливо аналізувати когнітивну війну без урахування особливостей функціонування людської психіки. Адже саме свідомість – ключовий об'єкт впливу, на який спрямовані маніпулятивні практики. З цієї причини дослідження когнітивної війни невід'ємно пов'язане з розумінням психологічних механізмів обробки інформації, зокрема тих систематичних помилок мислення, які отримали назву когні-

тивних викривлень. Когнітивні викривлення – це стійкі ментальні схеми, які спотворюють сприйняття дійсності, призводячи до упереджених суджень і помилкових рішень. У контексті когнітивних атак ці схеми активно експлуатуються політичними технологами, медіаструктурами та іншими суб'єктами інформаційного впливу. Йдеться про використання таких інструментів, які обходять логічну обробку даних і звертаються безпосередньо до емоцій, упереджень і несвідомих переконань людини. Найважливішим результатом когнітивної атаки є **трансформація поведінки цільової аудиторії**. Замість того, щоб переконувати раціональними аргументами, такі впливи змінюють способи інтерпретації інформації, підривають довіру до джерел, викликають апатію, поляризацію чи мобілізацію – залежно від поставленої мети. Саме тому когнітивна війна має глибший і триваліший ефект, ніж звичайна дезінформація, адже вона змінює не лише уявлення про реальність, але й схеми дій у ній [7].

Підтвердженням занепокоєння щодо загрозливого характеру когнітивної війни слугує аналіз, здійснений тайванськими науковцями, які у своїх дослідженнях посиляються на працю українського дослідника Г. Почепцова *“Cognitive Attacks in Russian Hybrid Warfare”* (2018). У цій роботі автор детально розглядає, як медійні ресурси здатні підсилювати когнітивні упередження і як ці механізми були застосовані Росією у гібридному протистоянні з Україною [8].

Згідно з Почепцовим, у межах інформаційної війни активно використовувались такі психологічні тактики:

- **Якірне мислення** – коли перша запропонована інтерпретація події набуває домінуючого значення і згодом важко піддається зміні. З цією метою російські ЗМІ прагнули якомога оперативніше формувати вигідну для них версію подій;

- **Селективне сприйняття** – тенденція сприймати лише ту інформацію, яка відповідає попереднім очікуванням або переконанням. У цьому контексті переважала подача виключно негативного образу подій в Україні;

- **Евристика доступності** – феномен, за якого глядачі вважають повторювану інформацію найважливішою або найправдивішою. Таким чином, узгоджені повідомлення з декількох телеканалів формували ілюзію повноцінного розуміння ситуації;

- **Ефект більшості** – тиск з боку колективної думки знижує рівень критичності, сприяючи уніфікації поглядів та маргіналізації індивідуальних інтерпретацій;

- **Когнітивна сліпота щодо власних помилок** – схильність акцентувати увагу на недоліках або маніпуляціях в інформації інших, не визнаючи

аналогічних практик у власному інформаційному полі. Так, російські ЗМІ неодноразово звинувачували українські телеканали у маніпуляціях, натомість залишаючи поза увагою подібні методи впливу у себе [8, с. 41].

Російська збройна агресія проти України супроводжується широким спектром гібридних дій, у яких особливу роль відіграє інформаційна компонента. Зокрема, активно реалізується стратегія інформаційної війни, метою якої є встановлення домінування над інформаційним простором України. Одним із ключових інструментів такого впливу є когнітивна війна, що має на меті підірвати суспільної єдності та ослаблення когнітивного імунітету громадян. Українські дослідники М. Стрельбицький і М. Гринь акцентують на тому, що використання когнітивних технологій інформаційного впливу веде до фрагментації колективного світогляду, що, своєю чергою, створює умови для проникнення зовнішньополітичних наративів, вигідних агресору. Унаслідок цього значно полегшується поширення стратегічно зумовленої пропаганди, яка підриває цілісність інформаційного простору України [9, с. 48].

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що когнітивні атаки, як складова інформаційно-психологічного впливу в умовах гібридної війни, набули системного характеру й перетворилися на один із головних інструментів стратегічного контролю над масовою політичною свідомістю. Особливо вразливими до таких впливів є пострадянські демократичні суспільства, де рівень інформаційної безпеки, політичної культури та критичного мислення ще не досяг стійкої інституалізації.

У контексті теми «Політична поведінка під тиском: як когнітивні атаки формують масову свідомість» слід наголосити, що ці атаки не лише підривають окремі елементи суспільного сприйняття, а й системно змінюють моделі поведінки, закріплюючи деструктивні патерни. Вплив реалізується через глибоку інтеграцію медіатехнологій, емоційне маніпулювання, спотворення наративів та активне використання когнітивних викривлень (ефект якоря, селективне сприйняття, евристика доступності, тощо).

Ключові зміни в політичній поведінці, спричинені когнітивними атаками:

- **Пасивізація громадян:** зниження інтересу до політики, уникання участі у виборах та громадських ініціативах.

- **Поляризація суспільства:** зростання ворожості між соціальними групами, загострення конфліктів «свої-чужі».

- **Радикалізація:** активізація крайніх ідеологій, готовність до дій поза межами демократичних процедур.

- **Переоцінка цінностей:** зміщення моральних орієнтирів, толерування насильства як допустимого політичного інструменту.

- **Масове прийняття спрощених наративів:** довіра до фейків, міфів, змовницьких теорій, відмова від фактологічного мислення.

Ці зміни є прямим наслідком системної дії когнітивних операцій, спрямованих не стільки на «переконання», скільки на перекодування колективної свідомості. Головна небезпека полягає в тому, що подібні атаки часто залишаються непомітними, маскуються під інформаційне тло або розважальний контент, а їхній ефект накопичується поступово, трансформуючи цінності, очікування і політичну поведінку великих груп населення.

Також доведено, що об'єктами когнітивного впливу стають не лише широкі маси, а й вузькі елітні кола – політики, науковці, освітня, лідери думок. Це створює небезпеку інституційного зараження, коли навіть механізми ухвалення рішень у державі починають спиратися на деструктивні, викривлені уявлення про реальність. Таким чином, когнітивна війна є багаторівневою технологією формування політичної реальності, яка вимагає міждисциплінарного аналізу та створення ефективних державних механізмів захисту. Це включає розвиток стратегічних комунікацій, підвищення рівня медіа- та когнітивної грамотності громадян, посилення інформаційного суверенітету та формування системи когнітивної безпеки як обов'язкового компонента національної безпеки.

Література

1. Свідерська О. Роль культурних кодів у конструюванні політичної дійсності в контексті інформаційно-когнітивної війни. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2022. (43). 306–313.
2. Лисянський П., Саліхов А., Ястребова В. Психологічні операції (psyop) як вплив на політичні процеси. *Актуальні проблеми політики*. 2025. (75). С. 66.
3. Сінгер П. В., Брукінг Емерсон Т. Війна Лайків. Зброя у руках соціальних мереж. Харків : Клуб сімейного дозвілля. 2019. 320 с.
4. Канеман Д. Мислення швидко і повільно. Київ : «Наш формат». 2017. 480 с.
5. Почепцов Г. Когнітивна війна: коли ти живий, а розум вже інший. URL: <https://cutt.ly/tXVPLpF>
6. Радченко Р. Ваш мозок під прицілом: український вимір когнітивної війни. *Deep State. Озброєння та військова справа*. 12 бер 2024 р. URL: <https://deepstateua.com/kognitivni-viini-ukrayinskii-vimir/>
7. Kendra Cherry. How Cognitive Biases Influence the Way You Think and Act. Are you aware of yours? Verywell Mind. May 07, 2024. URL: <https://www.verywellmind.com/what-is-a-cognitive-bias-2794963>
8. Georgii Pocheptsov. Cognitive Attacks in Russian Hybrid Warfare. Information and security; An

international journal. Vol. 41, 2018, 37–43. URL: https://www.researchgate.net/publication/326783955_Cognitive_Attacks_in_Russian_Hybrid_Warfare

9. Стрельбицький М., Гринь М. Когнітивна війна Росії проти України. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. *Юридичні науки*. Вип. 1 (64), 2023. С. 46–52. URL: <https://journals.mauup.com.ua/index.php/law/article/view/2550/3013>

Анотація

Лисянський П. Л., Ястребова В. А., Саліхов А. Р. Політична поведінка під тиском: як когнітивні атаки формують масову свідомість. – Стаття.

У статті здійснено комплексне дослідження когнітивних атак як потужного інструменту впливу на політичну поведінку громадян у демократичних суспільствах, з особливим акцентом на країни пострадянського простору. Автори розглядають когнітивну війну як ключовий компонент гібридної стратегії авторитарних режимів, що має на меті підірвати демократичних процесів, зменшення довіри до політичних інститутів та формування умов для авторитарного контролю через маніпуляцію громадською свідомістю. У центрі аналізу – механізми реалізації когнітивного впливу за допомогою цифрових технологій, соціальних мереж, таргетованого контенту, поширення фейкових наративів та використання алгоритмів, що сприяють радикалізації політичних поглядів.

У дослідженні наголошується, що когнітивні атаки є не лише складовою інформаційної боротьби, але й засобом досягнення геополітичних цілей без прямого військового втручання. Наведено конкретні приклади з країн пострадянського регіону, де подібні атаки спричиняли глибокі зміни у суспільній поведінці, посилення політичної апатії, делегітимацію виборчих процесів і зміцнення авторитарного впливу. Автором використано міждисциплінарний підхід, який поєднує елементи політичної науки, психології масової комунікації, теорії гібридних загроз та інформаційної безпеки.

У результаті дослідження зроблено висновок, що когнітивна війна та пов'язані з нею локальні атаки становлять системну загрозу для сталого демократичного розвитку. Вони спрямовані на ерозію базових принципів демократії, таких як плюралізм, верховенство права та свобода слова. Поширення таких форм впливу потребує переосмислення підходів до забезпечення інформаційної безпеки та посилення ролі державної політики у сфері протидії маніпулятивному зовнішньому втручання в демократичні процеси. Автор наголошує на необхідності формування національної

стратегії когнітивної безпеки як запоруки збереження демократичного устрою та стійкості політичної системи до зовнішнього інформаційного тиску.

Ключові слова: когнітивні атаки, когнітивна війна, політична поведінка, демократія, авторитарні режими, пострадянський простір, гібридна загроза, інформаційна безпека.

Summary

Lysianskyi P. L., Yastrebova V. A., Salikhov A. R. Political behavior under pressure: how cognitive attacks shape mass consciousness. – Article.

The article conducts a comprehensive investigation into cognitive attacks as a potent instrument for shaping political behavior in democratic societies, with particular emphasis on the post-Soviet space. Cognitive warfare is analyzed as a key component of hybrid strategies employed by autocratic regimes aimed at undermining democratic processes, diminishing public trust in institutions, and facilitating authoritarian control through manipulation of mass consciousness. The research focuses on mechanisms of cognitive influence implemented through digital technologies, social media platforms, targeted disinformation, and algorithmic content designed to radicalize political attitudes.

The study highlights that cognitive attacks are not merely elements of information confrontation but constitute strategic tools for achieving geopolitical objectives without direct military action. The article presents illustrative cases from post-Soviet countries where such influence has led to increased political apathy, delegitimization of elections, erosion of democratic norms, and reinforcement of autocratic regimes. An interdisciplinary approach is applied, integrating political science, social psychology, communication theory, and information security.

The findings affirm that cognitive warfare and related localized attacks pose a systemic threat to the sustainability of democratic governance. These practices aim to dismantle the foundations of democratic societies, including pluralism, rule of law, and freedom of expression. In light of the growing prevalence of such interventions, the study underscores the need for rethinking national information security policies and developing a coherent cognitive security strategy to safeguard democratic institutions from covert external influence.

Key words: cognitive attacks, cognitive warfare, political behavior, democracy, autocratic regimes, post-Soviet space, hybrid threat, information security.

Дата надходження статті: 06.06.2025

Дата прийняття статті: 19.06.2025

Опубліковано: 10.09.2025